

Sanayi-î Nefise Mektebi'nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesine: Şehircilik ve Kentsel Tasarım Olgusunun Tarihsel Kökleri¹

Gülşen ÖZAYDIN

Bu yazıda; Türkiye'nin ilk Mimarlık Okulu olan Sanayi-î Nefise Mektebi'nde (bugünkü adıyla MSGSÜ) şehircilik ve kentsel tasarım olgusunun mimarlık eğitimi içinde nasıl geliştiği mercek altına alınmıştır. Bu süreci anlayabilmek için izlenilen yöntem; şehircilik ve kentsel tasarım olgusunun gelişiminin bu kurumda doğurucusu olduğu düşünülen aktörlerin katkısı, kurum tarihine bitişik biçimde ve kaynaklar eşliğinde bir anlatı olarak kurgulanmıştır. Bu anlatı; 1930-1969 yıllarının oluşturduğu dönem için yapılmıştır.² 1930'lar Türkiye'de aynı zamanda Erken Cumhuriyet Dönemi için de birçok alanda görülen ve devletin bizzat yönettiği modernleşme çabalarına paralel biçimde, üniversiteler için yapılan reformlarla birlikte mimarlık ve sanat eğitiminin de modernleştiril-

diği bir dönemin başladığı yıllardır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde de birçok olguya öncülük eden bu dönem; 30 Nisan 1969'da kabul edilen 1172 sayılı Devlet Güzel Sanatlar Akademileri Kanunu ile akademilerin üniversiter bir statü ve işleyişe kavuştuğu ve kürsülerin oluşacağı yeni bir oluşuma kadar devam edecek olan 39 yıllık bir süreci kapsayacaktır (Şekil 1). Türkiye'de o yıllarda daha henüz bir uzmanlık alanı olmayan "Kentsel Tasarım" olgusunun köklerinin, Akademi'deki mimarlık eğitiminin kendine özgü yapısı içinde "Şehircilik" dersleriyle birlikte bu dönemde doğmuş olduğu iddiasında bulunmaktadır. Mimarlık eğitiminin Güzel Sanatlar ile birlikte aynı ortamda ve zaman zaman ortak derslerde (*cours de soir*) sürdürülmüş olması, şehirciliğin hem zorunlu hem de seçmeli bir seminer dersi olarak müfredat içinde yer alması, yabancı uzmanlarla birlikte zengin bir akademik kadronun mesleki ve akademik deneyimlerini mimarlık eğitime yansıtmış olması ve "Beaux Arts" ekolünün eğitimdeki etkisiyle birlikte şehircilik ve kentsel tasarım olgusunun bir arada filizlenmesi ve gelişmesi için uygun bir ortam oluşturduğu düşünülmektedir. Bu dönem için şehircilik olgusunun varlığı bilinirken, kentsel tasarım olgusunun henüz ismi zikredilmese de; gerek mimarlık eğitiminde gerekse mesleki faaliyetlerde bir kavrayış biçimi olarak her ikisinin de varlıklarını gösterdiği görülebilmektedir. O yıllarda şehircilik bilimi konjonktürel olarak; daha çok insanların refahını sağlamak, çevreyi korumak, sosyal ilişkileri geliştirmek, hijyen ve güzel şehirler oluşturmak amacıyla şehirsiz mekânların düzenlenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili bilim, teknik ve sanatın bir arada olduğu bir uygulama alanı olarak bilinirken, bu kavrayışa sahip mimarların kendileri için ürbani mimar unvanlarını kullandığı görülebilmektedir. Kentsel tasarım ise bir uzmanlık alanı olarak daha ileriki yıllarda ortaya çıkacak olsa da, Erken Cumhuriyet Döneminde mimarlık üretimi içinde nitelikli kentsel mekânlar elde etmek için bir tasarım olgusu olarak ön plana çıktığı ve mimarın tasarım gücünü zenginleştiren bir kavrayış biçimi olarak kendisini daha geniş bir ölçekte var ettiği düşünülmektedir. Akademi mimarlık eğitimi içinde bu iki olgunun 1930-1969 yılları olarak ele alınan I. dönemde nasıl geliştiği bu yazının temel hedefi-

D. Güzel Sanatlar Akademisi Y. Mimarlık Bölümü (1883-1983) 100 yıllık süreç		Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (1983-2007) 25 yıllık süreç	
MİMARLIK EĞİTİMİNDE DERSLER- UZMANLAŞMA		ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA	
1.DÖNEM	Bölümleşme öncesi 1930-1969 1.dönem 39 yıl	2.DÖNEM	Bölümleşme öncesi 1969-1983 2.dönem 14 yıl Kürsileşme Dönemi
3.DÖNEM	Bölümleşme 1983-2007 3.dönem 25 yıl		
Dönem Özellikleri		Dönem Özellikleri	
YOL GÖSTERİCİLER- ÖNCÜLER DÖNEMİ		ORGANİZASYONEL ÇALIŞMALAR DÖNEMİ	
Yabancı Eğiticiler		Şehircilik Hareketi (1969-1983)	
<ul style="list-style-type: none"> Ernst Egli (1930-1936) Dr. Martin Wagner (1935) Bruno Taut (1936-1938) Henri Prost (1941-1943) Gustav Oelsner (1942-1950) 		Şehircilik Araştırma Enstitüsü (1974-1976)	
Türk Eğiticiler		Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları (1977-1997)	
<ul style="list-style-type: none"> Celâl Esad Arseven (1924-1944) Seyfi Arkan (1935-1966) M. Ali Handan (1940-1984) Mehmet Çubuk (1966-2002) 		Mimarlık Alanında Uzmanlaşma: Kent Tasarımı Eğitimi (1979-1983)	
Dışarıdan Destek		Mimarlık Alanında Uzmanlaşma: Kent Tasarımı Eğitimi (1979-1983)	
<ul style="list-style-type: none"> Tarik Carım (1961-1966) (1992-1999) Kemal Ahmet Aru (1943-1946) (1967-1981) (1983-2002) 		Mimarlık Alanında Uzmanlaşma: Kent Tasarımı Eğitimi (1979-1983)	
		Meslek Eğitimi- Y. Lisans ve Doktora Eğitimi Destek Faaliyetler (Yaygın Eğitim)	
		I-Lisans Eğitimi Kent Planlama	
		II-Y. Lisans-Doktora Kent Planlama Kentsel Tasarım Kentsel Koruma-Yenileme	
		Öneri Kentsel Mikro-Ortam Tasarımı (*)	
		III-Diğer Alternatif Faaliyetler Tartışma Platformları (**) Dış Atölyeler Koordinatörlüğü Yurtiçi Yurt dışı Anadolu İş Birliği Protokolleri	

Şekil 1. Akademi'de / MSGSÜ'de 1930-2007 yılları arasındaki sürecin rekapitülatif [özetleyici] değerlendirme tablosu Kaynak: Mehmet Çubuk; *Akademi'de Şehircilik Eğitim Tarihi 1930-2002*, Sis Yayınları, İstanbul, 2012 s.76.

ni oluşturmaktadır.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1930-1969 Yılları: Yol Göstericiler – Öncüler Döneminde Şehircilik ve Kentsel Tasarım Olgusunun Köklerine Bakmak

1930'larda üniversite reformunu gerçekleştirmek amacıyla İsviçre'de eğitim programlarında uzman olan Albert Malche ülkeye davet edilerek, reform sürecinin başlatılmasına dayanak oluşturan bir rapor hazırlar.³ Ardından 1925-29 yıllarında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Uğural tarafından çeşitli eğitim kurumlarında reformist uygulamalara geçilir.⁴ Bu bağlamda mimarlık eğitiminin modernleştirilmesi için de çaba harcanır. O yıllarda ülke savaştan yeni çıkmış, şehirler büyük hasar görmüş ve bu nedenle acilen imar faaliyetlerinin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Şehirlerin hem imar planlarının yapımında, hem de yeni rejimin ideolojisi doğrultusunda modern binaların üretiminde mimar-şehircilere gereksinim duyulmaktadır. Tam da o sıralarda Almanya'da yaşayan bilim insanlarının dönemin Nazi rejiminin baskısından kurtulmak için yurtdışına yönelme istekleri, yeni Türkiye Devleti'nin beklentisiyle örtüşür ve kendilerine bilimsel ve mesleki çalışmalarını Türkiye'de sürdürmeleri için davet yapılır. Mimarlık eğitiminin modernleştirilmesi amacıyla yurtdışından önce Hans Poelzig ile anlaşma yapılır ama kendisi göreve başlayamadan Almanya'da vefat edince Clement Holsmeister'ın tavsiyesiyle daha önce öğrencisi olan Ernst A.Egli (1893-1974) Türkiye'ye davet edilir. Önce Maarif Vekaleti bünyesinde kurulan İnşaat Dairesi'ne 1927 yılında danışman mimar olarak atanır ve 1930 yılında mimarlık eğitimini modernize etmek için Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Şubesi'ne çağrılır ve 1936 yılına kadar bu görevi sürdürür. 1930 yılında Ernst Egli ile başlayan bu süreçte, Bruno Taut, Celâl Esad Arseven, Martin Wagner, Seyfi Arkan, Mehmet Ali Handan, Henri Prost, Wilhelm Shütte, Gustav Oelsner, Kemal Ahmet Arû, Tarık Carım, Ersen Gürsel ve Mehmet Çubuk yol gösterici-öncü hocalar olarak yer alır.

Yol Gösterici – Öncü Şehircilik Hocaları ve Ders Verdikleri Yıllar:

Ernst Egli ⁵	1930-1936
Bruno Taut	1936-1938
Celâl Esad Arseven	1924-1944
Martin Wagner	1935
Seyfi Arkan	1935-1966
Mehmet Ali Handan	1940-1984
Henri Prost	1941-1943
Wilhelm Shütte	1938-1946
Gustav Oelsner	1942-1950
Kemal Ahmet Arû	1943-1946, 1967-1981
Tarık Carım	1960-1966
Ersen Gürsel	1962-1974

Mehmet Çubuk

1966-2002

Modernist Bir Öncü Mimar-Şehirci Ernst Arnold Egli'nin (1893-1974) Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki Reformist Hamleleri ve Şehircilik Dersinin Ders Programına Konulması

Maarif Vekaleti Müşavir Mimarı olarak önce Ankara'da, daha sonra bu göreve ek olarak GSA Mimarlık Şubesi Şefi olarak atanmasıyla birlikte İstanbul'a taşınan Egli yeni görevine başladığında Bakanlığın Tatbikat Bürosu da GSA'ya taşınmıştı. Daha önce Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimarlık eğitimi, Alexander Vallaury'nin koymuş olduğu esaslar üzerinden yönetilmekteydi. Vallaury ve yardımcısı Philip Bello ile başlayan ve daha sonra Guilio Mongeri, Mimar Vedad, Mimar Kemalettin Bey'lerin katılmaları ile devam eden proje atölyelerinde, Rönesans ve Osmanlı eklektiği bir mimari üslubun çeşitlemeleri olan projeler yaptırılmaktaydı.⁶ Oysa Egli, çağdaş gelişmeler çerçevesinde radikal değişimler yaparak yepyeni bir eğitim programı hazırlamıştı. Bu durumda mevcut kadroda bulunan ve neoklasik üslubu benimsemiş olan "Guilio Mongeri ve Vedat Tek" hocalık görevlerini bu modernist tutum karşısında sürdürmemişlerdi. 1934'de hazırlanan yeni yönetmelikte; giriş sınavının konulması, eğitim süresinin dört yıldan beş yıla çıkarılarak yüksek mimari şubesi adını alması, iki aşamalı bir eğitim sisteminin getirilmesi, modernizmin biçimsel estetik ilkelerinin tanımlanması, seminerler sisteminin oluşturulması gibi radikal değişikliklerle eğitim programı yeniden ele alınmıştır. Ayrıca dil reformu çerçevesinde mimarlık alanında yeni bir mesleki terminoloji geliştirilmiştir ki, bu durum mimarlık eğitimi için çok temel bir değişimi gösterir.⁷ 1924 ve 1934 tarihli yönetmeliklerin ders programlarında yapılan karşılaştırmalar bu radikal değişimi açıkça ortaya koyar.⁸ Konuya şehircilik açısından bakıldığında bu dersin; eski programda dördüncü yılda "şehir ve bahçeler tanzimi" isimli ders olarak verilirken, yeni programda ilk iki yıldaki hazırlık aşamasının ikinci yılında şehircilik dersi zorunlu ders olarak, 3-4-5'inci yıllara yayılan seminer dersleri içinde ise şehircilik dersinin seçime bağlı olarak yer aldığı görülür. Öğrencilerin İstanbul ve başka şehirler olmak üzere şehircilik ölçeğindeki çalışmalara yönlendirilmesi, mimarlığa daha geniş bir ölçekten bakabilme yetisinin kazandırılması amaçlı olduğu düşünülebilir. Egli'nin getirdiği yeniliklerden bir diğeri; o yıla ait öğrenci projelerinin yer aldığı sergiler açılarak, modern mimarlığın tartışılabileceği kamuya açık yeni bir ortamın sağlanmış olmasıdır.

Egli'nin mimarlık eğitiminde şehircilik ölçeğini önemsemesi; mesleki yaşamında mimari projelerinin yanı sıra birçok şehir için imar planlarını yapmış olması nedeniyle bu ölçeğe de hâkim bir şehirci-mimar olmasına bağlanabilir. Egli, şehir planlamasını da yeterli görmemekte,

“şehirlerarası alanlarla ve şehirlerin birbirleriyle ilişkileri ile meşgul olan” memleket planlarının yapılmasını istemektedir.⁹ Ayrıca Egli üzerine yapılan çalışmalarda “şehirlerin planlanmasında yerel dinamikleri kullanarak ve şehrin kendi özelliğini tahrip etmeden yeşil kuşağın önemini vurgulayan planlama uygulamaları gerçekleştirmiş ve bu anlamda en çok Howard’ın Bahçe Kenti’nden etkilenmiş olduğu” belirtilir.¹⁰ Egli’nin 1925 yılında Türkiye’ye gelmeden önce iki kentsel ölçekli yarışmada ikincilik ödülü

Şekil 2. (Sol) Kitap Kapağı, Kaynak: Ernst A. Egli, Türkiye'ye Katkılar-Yerel Yorumlar-Eğitimde Program- Pratiğin Muhasebesi, Editörler: Ali Cengizkan, Selda Bancı, N.Müge Cengizkan, TMMOB Mim.Odası Yayınları, Ankara 2017, (Sağ) Egli'nin konut yerleşmelerinin düzenlenmesi için önerdiği hiyerarşik yerleşme büyüklükleri¹⁹ Kaynak: İrfan Bayhan, Şehir Planlaması, İst. Devlet Müh.ve Mim. Akademisi Öğr. Üyesi, İstanbul 1969, s.104.

almış olması¹¹ ve Türkiye’de bulunduğu süre içinde de 40 yapı projesi ve 10 kadar kentin imar planını gerçekleştirmesi¹², şehircilik konusunda deneyimli ve bilgili olduğunu göstermektedir.¹³ Egli ayrıca konut sorununa, o dönemin Alman plancılarının benimsediği *siedlung* mahalle planlaması yaklaşımıyla çözüm aramaktadır.¹⁴ Ayrıca 1936 yılında tasarladığı Atatürk Orman Çiftliği projesi Egli’nin Türkiye’de gerçekleştirdiği, içinde barındırdığı yapısal öğelerle birlikte büyük açık alan düzenlemesi olan [günümüz adlandırmasıyla kentsel tasarım projesi] kentsel ölçekli öncü çalışmalarından biridir. Akademide yaptığı revizyonist programın uygulanmaya başladığı yıllarda ilk defa şehircilik projeleri yaptırmaya başlar (Şekil 2). Modernist bir şehirci-mimar olan Egli’yi belki de o dönemdeki çağdaşlarından ayıran en önemli özelliği; modernist olmayı şehrin kültürel ve tarihi dokusunu yok etmeden, dokuyu koruyup, yenileriyle tamamlayarak öne çıkaran, kültüre saygılı bir biçimde gerçekleştiren şehirci-mimar profili göstermesidir. Bu konuda daha sonraki yıllarda kaleme almış olduğu anılarında, retrospektif bir bakışla Türkiye’deki modern kurgusu ile ilişkili olan iki temel konuyu sorunsallaştırmaktadır: “Bir yandan ne işleyen bir endüstri, ne de

mimarlık eğitimi mevcuttur, diğer yandan modern mimarlık ile ülkeye özgü koşullar arasındaki ilişkilerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu ilişki, 1940’lı yıllara kadar tartışma konusu olmaya devam etmiştir” diyerek, belki de bu dürtüyle ve temel bir veri tabanı oluşturmak üzere akademide daha önce de belirtildiği gibi, asistanı Sedad Hakkı Eldem’i Türk Evi ile ilgili araştırmaları yapması için görevlendirmiştir.¹⁵ Türkiye Mimarlığı’nın başat aktörü olan Sedad Hakkı Eldem, “(...) bir yandan Akademi’de başlattığı “milli mimari seminerleri” ile mimarlığının ana paradigması olarak ileri süreceği “Türk Evi” kavramsallaştırmasının peşine düşüyor, bir yandan da yayımladığı manifesto niteliğinde proje ve metinlerle, “Türk Evi”nin bir prototipi olarak kabul ettiği şemanın mimarlığa yön vermesi gerektiğini ileri sürüyor (...)”¹⁶ idi. Öte yandan Sedad Hakkı Eldem’in mesleki kariyerinin ilk 10 yılında yaptığı mimari üretim ve tasarımları içinde, şehircilik ölçeğindeki çalışmalarının da önemli bir yeri vardır. Bunlar; İstanbul’un merkezi yerleri için yaptığı meydan düzenleme projeleri, yapıyı çevresiyle ele alan düzenlemeler ile meydanın tamamlayıcısı olacak biçimde ele aldığı yapı ve yakın çevresini düzenleme projeleridir.¹⁷ Eldem’in gerek ülkenin farklı coğrafyalarındaki kentlerde yaptığı “Türk Evi” analizleri, gerek kentsel düzenleme çalışmaları ile akademide şehircilik kültürünün oluşmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Egli’nin akademide bulunduğu 1936 yılına kadar, önce kendisinin yönettiği şehircilik dersinde kendisi gibi modernist bir özne olan; Celâl Esad Arseven, Martin Wagner ve Seyfi Arkan’ı görevlendirecektir.

Celâl Esad Arseven’in (1875-1971) Akademideki Şehircilik Dersine Olan Katkısı¹⁹

Arseven’in çok yönlü yapısının yanında, akademide 1924-1941 yılları arasında Mimarlık Tarihi ve Şehircilik derslerini vermiş olması nedeniyle akademi tarihinde çok özel bir yeri bulunmaktadır. Onun 1937 yılında Devlet Basımevi tarafından yayımlanan ve üzerinde Güzel Sanatlar Akademisi Ders Programına göre yazıldığı belirtilen *Şehircilik (Urbanizm)* kitabının yazarı olması çok özel bir anlam taşır (Şekil 3). Bir taraftan kitabın Türkiye’de Şehircilik alanında yazılan bir ilk kitap olması, öte yandan Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Şehircilik’in mimarlık eğitimi içinde Güzel Sanatlar Akademisi’nde 1937 yılından itibaren Türkçe bir ders kitabıyla okutuluyor olması öncü bir tavidir.²⁰ Kitabın 1 Kasım 1928 yılında yapılan harf devriminden dokuz yıl sonra, eski Türkçe’den yeni Türkçe’ye geçiş sürecinde yazılmış olmasına rağmen, hem öztürkçe sözcüklerin zaman zaman Fransızca karşılıklarının belirtilerek yazılması, hem akıcı, duru ve temiz bir dil kullanılmış olmasıyla da dikkat çekicidir. Bu nedenle kitap yayımlandığı 1937 yılından bu yana kolaylıkla anlaşılabilir bir biçimde takip edilebilme olanağı sunmaktadır.

Arseven *Şehircilik* kitabından önce, sanayi öncesi kentin erdemlerini yücelten Camillo Sitte²¹ (1843-1903)'den çevirdiği *Şehir Mimarisini* adlı kitabını 1926'da Osmanlıca dilinde yayımlayarak, şehircilikle ilgilenmeye başladığını ortaya koymuştu.²² Arseven, her ne kadar yazdığı *Şehircilik* kitabında Camillo Sitte'ye referans verse de, zaman zaman onu sert bir biçimde eleştirdiğini ve modernist bir tavır içinde olduğunu görebiliyoruz. Şöyle ki; "*fakat Camillo Sitte bir şehrin yalnız pitoresk cihetini düşünüyor onun hayati ve pratik ihtiyaçlarını ihmal ediyordu. Bu eğri büğrü yollarda otomobiller nasıl hareket edebilirdi. (s.74)*" diyerek modern kent planlamasının gerekliliğini vurguluyordu. Tıpkı Le Corbusier'nin *Urbanisme* kitabında Camillo Sitte'yi bu konuda sert bir biçimde eleştirdiği gibi.

Arseven'in *Şehircilik* kitabı oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Kitap 15 bölümden oluşmaktadır.

- Şehir ve Şehircilik
- Şehirlerin Planlamasına Lazım Gelen Bilgiler
- Şehirlerin Genişliği
- Bölgeler
- Yollar
- Meydanlar
- Abide ve Heykellerin Yerleri
- Eğlence ve Hava Alma Yerleri
- Şehrin Taşıma Vasıtaları
- Yürüyüş Cereyanları
- Binalar ve Yapı Adaları
- Şehircilik ve Mimari
- Şehircilik ve Şehir Mühendisliği İşleri
- Kanunlar ve Nizamlar
- Kurma Planlarının Tatbikinde Mali ve İdari Cihetler

Kitapta şehircilikle ilgili temel bilgilerin yanı sıra; güncel şehircilik sorunlarına değinilmekte, modern şehirlerle ilgili olarak dönemin ütöplast yaklaşımları için örnekler verilmekte, ayrıca

Türkiye'deki o tarihlerde planlama gündemi ile ilgili olan Ankara ve İstanbul şehirlerinin planlanması için davet edilen yabancı uzmanlardan bahsedilmektedir. Kitabın "eğlence ve hava alma yerleri" bahsinde bahçe-şehirler örneklerine yer vererek hem literatürü takip ettiği, hem de bizzat seyahat ederek yurtdışı örneklerini yerinde incelediği anlaşılmaktadır.²³ İzlediği literatürün, Le Corbusier (1887-1965)'nin 1925 tarihli *Urbanisme* kitabı, Jean-Arnaud Raymond (1885-1982)'un 1927 tarihli *Urbanism - La Indemana Tuturor* (Şehircilik Rehber Kitabı), Pierre Lavedan (1885-1982)'in 1936 tarihli *Géographie des villes* kitabı, R.Sarée ve G.Vignerón'un asri şehir projeleri, Marcel Poète (1866-1950)'in 1929 tarihli *Introduction à L'Urbanisme* kitabı olduğu görülmektedir.

İşçi evleri bölgesinde Le Corbusier'ye referansla öz bölgelerde bol havanın temin edildiği plân çözümleri örnekleri, göken binalar (gratte-ciel) örnekleri ile modern şehircilik ilkelerini derslerinde ele aldığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte kitap içinde yangın alanlarına yer vermiş olmasıyla da, İstanbul'da 1930'lu yıllarda daha önce yanmış olan yangın alanlarının hâlâ boş olduğu için bu alanların planlama açısından çözüm beklediğini ve bu nedenle güncel şehircilik sorunlarına da değinerek bunu eğitime taşıdığı görülmektedir.²⁴

1930 yılında 1580 sayılı "Belediye Kanunu" yürürlüğe girerek bütün belediyelerde imar planı yapma zorunluluğu hüküm altına alınmış, 1933 tarihinde de 2290 sayılı "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu" ile kentlerin planlaması çalışmalarını ve imar faaliyetleri düzenleyen yasa yürürlüğe girmiş olduğu için, Arseven "şehir ve kasabaların halihazır haritalarının alınmasına dair şartnameyi" bu kitabın içine koyarak öğrencileri güncel durumdan haberdar etmiş olduğu ve mesleki bilgileri vererek şehirciliğin önemini vurguladığı, kitabın sonunda yer alan "Şehircilikte kullanılan terimler ve Fransızca karşılıkları"

Şekil 3. Celâl Esad Arseven'den öncü bir başyapıt: *Şehircilik (Urbanizm)* kitabı

(Solda) Arseven, (Ortada) Arseven'in Kitabı: *Şehircilik (Urbanizm)*, Devlet Basimevi, İstanbul 1937(Sağda) Bahçe Şehir Modeli (Kitap içinden bir ayrıntı, s.115)

ile öğrenciyi/okuyucuyu şehircilik terminolojisi ile karşılaştırdığı görülebilmektedir.²⁵

Celâl Esad Arseven'in mesleki pratikleri içinde imar planlarını da yaptığı bilinmektedir. Ancak kendisinin bir uygulayıcı olarak mimar-şehirci yanının, diğer alanlardaki yetkinliği kadar güçlü olmadığı bilinmektedir.

Celâl Esad Arseven 1940 yılına kadar şehircilik dersini Seyfi Arkan'la birlikte verir. Arseven emekliye ayrılınca Mehmet Ali Handan şehircilik derslerini vermekle görevlendirilir. Arseven emekli olduktan sonra üç yıl daha derslerini sürdürür.

şehircilik ölçeğinin gelişmesine katkı sağlayan örneklerdir.²⁹

Martin Wagner (1885-1957)'in Türkiye'de Kısa Süreli Kalışına Rağmen Şehircilik Alanına Bıraktığı Etkili İz

1933 yılında Berlin İmar Müdürlüğü görevinden alındıktan sonra, Türkiye'ye davet edilen Martin Wagner'in 1935-1938 yıllarında üç yıl gibi kısa bir süre Türkiye'de kalmıştır. İlk aşamada kendisine İstanbul Belediyesi'nde teknik danışman statüsünde iki yıllık bir sözleşme sunulur. Bu esnada İstanbul'daki planlama çalış-

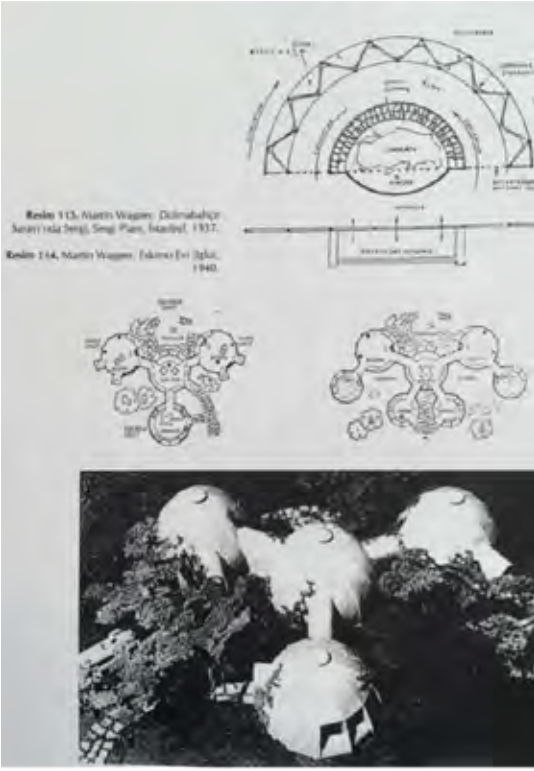

Şekil 4. Bruno Taut ve Türkçe olarak yayımlanmış kitapları

Akademide Bruno Taut (1880-1938) Dönemi'nin Şehircilik Kültürüne Katkısı

Celâl Esad Arseven, Akademi'de derslerini sürdürürken, 1936 yılında Egli'nin Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki (GSA) görevinden ayrılmasından sonra Bruno Taut'un aynı yıl Mimarî Şubesi Şefi ve Tatbikat Bürosu Şefi olarak göreve başlamasıyla birlikte Akademi'deki müfredatın geliştirilmesine katkı sağlamış olduğu bilinmektedir. 1938 yılında Güzel Sanatlar Akademisi yayınları içinde Taut'un *Mimarî Bilgisi* kitabı yer alır.²⁶ (Şekil 4). Bruno Taut'un İstanbul'da bulunduğu 1936-1938 yıllarında tuttuğu *İstanbul Günlükleri* kitabı da, dönemi anlamak açısından önemli bir kaynaktır.²⁷ Taut'un üretimleri ve düşünce dünyası, salt mimari ölçek üzerinden değerlendirilemeyecek derinliktedir. Taut'un Türkiye'ye gelmeden önce konut yerleşimleriyle ilgili yaptığı projeler ki bunlar arasında en bilineni, Berlin'in periferisinde yer alan ve Wagner ile birlikte 1925-33 yıllarında gerçekleştirdiği *Hufeisensiedlung* at nalı biçimli toplu konut yerleşimiyle²⁸ kazandığı mesleki deneyimlerin, akademideki mimari proje atölyelerinde büyük ve geniş programlı projeleri yaptırmasıyla ilişkilendirilebilir. Nitekim Bruno Taut atölyesinde Ankara için memur evleri projesi ile, İstanbul-Fatih bölgesinde yapılan konut yerleşkesi projeleri; dönemin konut sorununa ilişkin çağdaş yaklaşımlarla

malarındaki eksiklikleri eleştirirken, öte taraftan Avrupa modernitesinin Türkiye'deki genç mimarlar tarafından yeterince anlaşılardan uyarıldığı iddiasında bulunarak sert eleştirilerini ödünsüz bir biçimde sürdürür. Belediyede çalıştığı ilk yıllarda; bir nazım plan ve imar yasa-sının temel prensiplerini ortaya koyar, ancak her şeyin çok ağır ilerlemesinden yakınıdır. Bu sırada İstanbul'un planlaması için davet edilen yabancı meslektaşlarının önerilerini, renkli resimler dışında bir şey olmadıklarını belirterek sert bir biçimde eleştirir. Wagner, modern kent planlamasının prensiplerini savunmuştur. İstanbul Yarışması sonrasında belediye Prost'u çağırınca onunla birlikte çalışamayacağını belirtmiş ve Prost'un planlamasını da eleştirmiştir. Prost'un modern şehir planlaması anlayışında olmadığını, bir önceki yüzyıla ait beaux-arts yaklaşımıyla çalıştığını söyler. Burada şehir mühendisliği ile şehir estetiği arasındaki gerilimleri eleştiri konusu olarak ortaya koyar. Mimar Emin Onat ile birlikte, 1937'de İstanbul için Prost'un eksenel planına karşı duran bir dolaşım analizi önermiştir (Şekil 5). Wagner; mimarlık ve planlama ortamındaki mesleki uygulamanın içine giremeye-yince, gitgide daha fazla yayıncılık alanına kayar ve belediye ile yaptığı sözleşme süresinin bir kısmını Akademi'de geçirerek, "Şehir İnşası" adıyla verdiği dersin³⁰ notlarını Arkitekt dergisinde peş peşe yayımlar. Yazılarından bazılarının başlıkları şöyledir:

Şekil 6. Martin Wagner'in Mimari Ölçekli Çalışmaları. Üstte Dolmabahçe Sarayında Sergi Planı, İstanbul 1937, altında Eskimo Evi (İglu) 1940. Kaynak: Bernd Nicolai, *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de (1925-1955)*, Çev.Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.190. Ülkelerin Mimarları Türkiye'de (1925-1955), Çev.Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.188.

- Büyük şehirler nasıl tadil edilir?
- Şehir inşası ne demektir?
- Şehir inşaatında sermayenin rolü,
- Şehircilikte sermayenin yanlış idaresi,
- İstanbul şehrinin düzeltilmesi meseleleri,
- İstanbul'un seyrisefer meselesi,
- İstanbul havalisinin planı.

Wagner akademideki derslerinde şehir inşasının ne demek olduğunu anlatırken; şehir inşasının aslında hayat yaratmak ve iktisat vücuda getirmekten başka bir şey olmadığını, kente toplumsal boyutuyla bakılması gerektiğini ve Avrupa'ya öykünen yaklaşımların Türkiye kentlerinin gerçekleri ile uyumadığını söylemiştir.

Martin Wagner'in Türkiye'de gerçekleştirdiği tek somut proje, 1937 yaz aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda kısa süren bir Kemalizm sergisinin mekânsal düzenlemesidir.³¹ 1937 başlarında Wagner Ankara ile ilişkisini güçlendirmiş ve Ankara Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda şehir planlaması üzerine sunumlar yapmış ve şehir planlaması ile ilgili yeni bir enstitünün kurulması aşamasında Ernst Reuter'i bir uzman olarak önermiştir. 1938'de Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda ilk kez şehircilik dersleri veren Reuter özellikle mahalli idareler, mahalli idareler maliyesi, kent içi ulaşım konusunda yayınlar yaparak, şehircilik alanında etkili olmuş önemli bir aktördür.³²

Wagner 1938'de Harvard'a gittikten sonra

Türkiye ile yeniden ilişki kurmuş ve genişletilebilen prefabrik konut projeleri önermiştir. Bu konutlar, asıl afet bölgeleri ile askeriye için düşünülmüştür. Bu önerisi 1939'da Doğu Anadolu'da 20 bin kişinin öldüğü deprem felaketinden sonra bir sonuç getirmemiş, Amerika'da bulunduğu yıllarda Washington'daki Türk Büyükelçisine eskimo evleri (ıglu) önerisini sunmuştur. Bu öneri 1940 yılında Arkitekt dergisinde yayımlanarak proje düzeyinde kalmıştır.³³ (Şekil6).

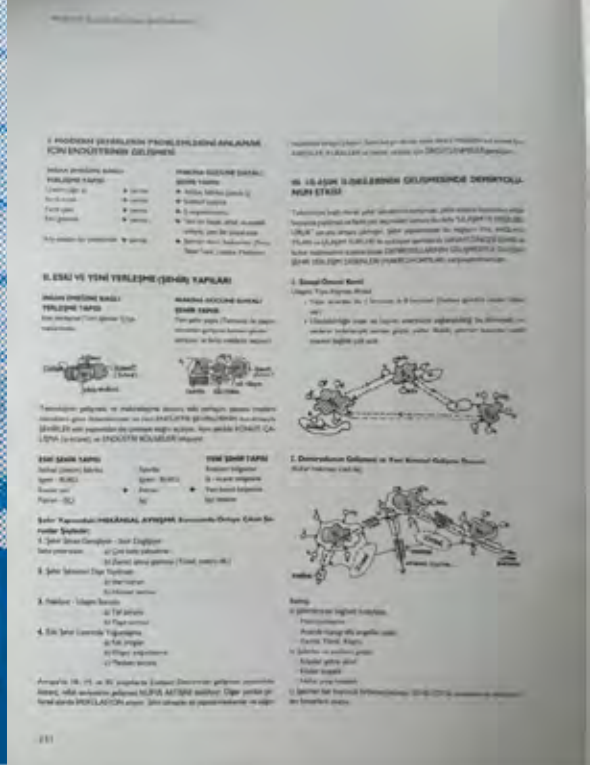
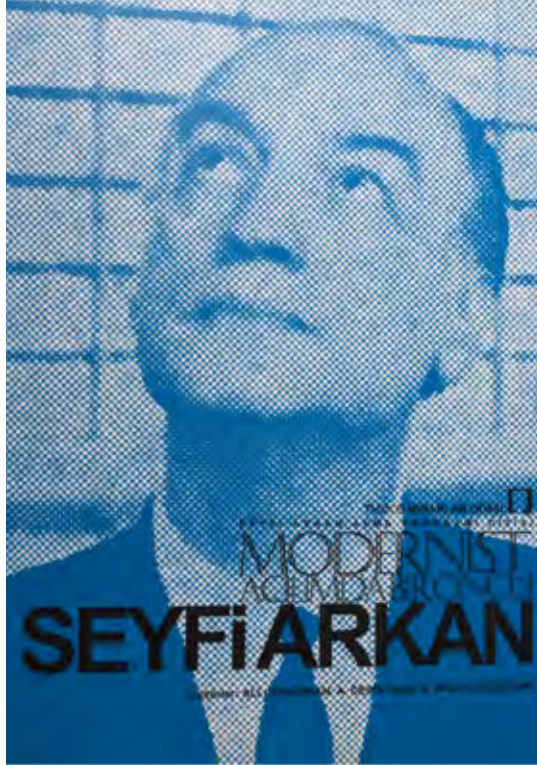
Şekil 5. Martin Wagner'in Emin Onat'la birlikte yaptığı İstanbul ulaşım analizi. Kaynak: Bernd Nicolai, *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de (1925-1955)*, Çev.Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.188.

Akademideki Şehircilik Derslerinde Başat Bir Aktör Seyfi Arkan (1904-1966)³⁴'in Kentel Tasarım Ortamını Oluşturucu Rolü

GSA'daki öğrenciliği 1924-28 yılları arasında geçen Seyfi Arkan; daha sonra her biri mimarlık dünyasında güçlü birer aktör olacak Sedat Hakkı Eldem, Burhan Arif, Şevki Balmumcu, Abidin Mortaş, Salim Akkaynak, Zeki Sayar'la aynı esnada mezun olmuştu. Akademiden Sedat Hakkı Eldem ve Burhan Arif 1928 yılında, Seyfi Arkan ise 1929 yılında (Çanakkale Şehitleri Abidesi yarışmasını birincilikle kazandıktan sonra) Bakanlık tarafından eğitim amaçlı yurtdışına gönderilmişler, Seyfi Arkan 1929'da Berlin'de Poelzig'in bürosuna girmiş ve 1933'te ülkeye geri dönmüş, 1934 yılında Kültür Bakanlığı İnşaat Dairesi Mimari Bürosu'nda çalışmış, 1935 yılında da Egli'nin yardımcısı olarak Güzel Sanatlar Akademisi'ne şehircilik öğretmeni olarak atanmış ve bu görevini 1966 yılına kadar sürdürmüştü³⁵, sadece 1937-1939 yılları arasında askerlik görevi nedeniyle kesintiye uğramıştır.³⁶ Arkan, çeşitli vesilelerle zaman içinde yurt dışına gidiyor ve şehircilikle ilgili araştırmalar yapıyordu. Nitekim 1936 yılında şehircilik bilgisini geliştirmek için Egli'nin isteği üzerine, Paris'e Henri Prost'un yanına gönderilmiş³⁷, 1939'da Stockholm'de 17. Ev ve Şehir Planları Beynelmül Mimari Kongresi'ne Türk delege olarak katılmıştı.³⁸ 1955 yılında "Şehir Planlarında

Ucuz Mesken Siteleri ve Evleri” konusunda hazırladığı rapor, mesleki çalışmaları için hazırladığı kitap içinde yer alır.³⁹ Akademideki mimarlık şubesinde Seyfi Arkan Şehircilik I’ı, eş zamanlı olarak Mehmet Ali Handan Şehircilik 2 dersini veriyordu.

Seyfi Arkan’dan önce GSA’da şehircilik derslerinde görev almış olan Ernst Egli, Bruno Taut, Celâl Esad Arseven ve Martin Wagner’in her birinin şehircilik kültürünün oluşmasındaki katkılarından, Seyfi Arkan’ın GSA’da oluşturduğu etki çeşitli açılardan ele alınabilir:

Şekil 7. Seyfi Arkan ve şehircilik ders notlarından bir örnek Kaynak: Özcan Altaban, Ersen Gürsel, "Ders Notları Üzerinden Güzel Sanatlar Akademisi Şehircilik Hocası Olarak Arkan", *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.254.

1) Şehircilik Ders Notlarının Geliştirilmesindeki Rolü

Arkan’ın, Arseven gibi yayımlanmış bir şehircilik ders kitabı olmadığı için şehircilik derslerindeki yaklaşım biçimini anlayabilmek konusunda kişisel arşivlerde bulunan ders notları üzerinden bir değerlendirme yapılabilmektedir. Bu değerlendirmeye üç tür ders notu kaynaklık edecektir: İlki Arkan’ın 1948-1956 tarihli özgün olduğu tahmin edilen, kendi ders notlarına sadık kalarak, başka bir öğrencisinin el yazısı ile birkaç kopya çoğalttığı, düzenli ve oldukça sistematik ders notlarıdır.⁴⁰ Şehircilikle ilgili konular ve başlıkların şöyle ele alındığı ders notlarından anlaşılmaktadır: (Şekil 7)

- I.Modern şehirlerin problemlerini anlamak için endüstrinin gelişmesi
- II.Eski ve yeni yerleşme yapıları
- III.Ulaşım ilişkilerinin gelişmesinde demiryolunun etkisi
- IV.Ulaşımın gelişmesinde karayolunun etkisi

V.Şehirleşme sürecindeki insan topluluklarının farklı bilim dalları tarafından incelenmesi

VI.Şehirli insan topluluğunun genel karakteristikleri

VII.Şehirleşme ve şehirlerin oluşumunda çeşitli tesirler

VIII:Şehirleşmenin getirdiği sonuçlar

IX.Şehir planlarında ortak kullanışlara ait pratik bilgiler

X.Şehirlerin altyapı elemanları

XI.Bina yüzlerinin (cephelerin) güneşlenmesi, ışıklanması.

İkinci kaynak ise, öğrencisi Mehmet Çubuk’un 1958 yılında derste tuttuğu notlardaki konu başlıkları şöyle belirtilmektedir⁴¹:

- Şehir Planı ve Halkla olan Münasebetler
- Şehir Planı Tersimatı ve Ölçüleri
- Şehir Planlarının Analizleri
- Şehircilik Tarihi: Tarih Öncesi Dönemler, Mısır ve Yunan Şehirciliği, Roma Şehirciliği, Ortaçağ Şehirciliği, Rönesans ve Barok Şehirlerin Hususiyetleri, 19. Asır Şehirciliği ve Hususiyetleri, Modern Şehircilik Vazifesi
- Şehirler ve Doğurucuları
- Şehirlerin Plan Muhteviyatı
- Şehirde Arazi Taksimatı
- Yollar, Meydanlar, Yolların İnşa Sistemleri, Yolların Kanalizasyon ve Diğer Yeraltı Tesisatı, Yolların Nevileri, Yolların Fonksiyonlarına Göre Aldıkları İsimler
- Özel Şehircilik İşaretleri – Yol Profillerine Ait Şemalar
- Hükümet ve Umumi Binalar Bölgesi-Hükümet Bölgesinde Diğer Binalar

- Ticaret Bölgesi- Oturma Bölgesi - Spor Sitesi - Büyük Sanayi Bölgesi - Şehirde Yeşil Bölge

- Şehircilik Projesine Giriş

Ders notları ile ilgili üçüncü tür kaynak; öğrencisi Süreyya Güran'ın 1959-1961 yılları arasında derslerde tuttuğu el yazısıyla yazılan notlardır.⁴² Bu ders notlarından haftalık konuların şöyle ele alındığı görülmektedir:

1.Ders: Şehircilik Nasıl Bir İlimdir? Şehir Nedir? Şehir Hayatı Ne demektir? Şehirlerin Kuruluş ve Sebepleri Nelerdir? Şehirlerin Kuruluş Nedenlerine Bağlı Olarak Farklılaşmaları, Yerleşme Alanlarının Mekân İçindeki Boyutlarının Konut Adetlerine Göre Belirlenmesi

2.Ders: Şehirlerin Yerleşme Düzeni, Şehir Planlarını Belirleyen Sosyal Yaşam Biçimi İle Şehirlerin Kalitesi, Planlama İlişkileri.

3.Ders: Şehircilik Tarihinde Eski Çağ, Yunan, Roma, Ortaçağ, Rönesans ve Barok Dönemi İle Şehir Örnekleri, 19. Yüzyıldan Günümüze Gelen Farklı Şehircilik Örnekleri.

4.Ders: Şehirlerin Doğurucu Unsurları

5.Ders: Toplumun Sosyal ve Ekonomik Yapısının Sağlıklı Gelişmesinde Şehir Plancılığı'nın Rolü Nedir, Rolü Var mıdır? Şehirlerin Canlı Bir Varlık Gibi Yaşayan, Değişen ve Gelişme Gösteren Bir Organik Yapıya Sahip Olduğu İle Sosyal Yaşam Alanı İle Şehir Planlama İlişkileri.

6, 7, 8, 9, 10. Dersler: Ulaşım Planlaması

11.Ders: Oturma Bölgeleri, Mekân Düzeni Planlamalarında Ulaşım Sisteminin Önemi, Yerleşme Alanlarıyla İlişkilendirilmesi, Yerleşme Alanlarının Kademelendirilmesi

(Daha sonraki haftalardaki dersler için, haftalara ayrılmadan toplu bir açıklama yapılıyor)

- Şehir Planlarının Toplumun Gelişimindeki Önemi ve Rolü

- Yerleşme Alanlarının Yer Seçiminde Kullanılan Kriterler

- Şehircilikte Özel ve Kamusal Alanlar

- Kamusal Alanların Öncelikli Planlanması ve Bu Alanların Birbirleriyle İlişkilendirilmesi

Bu üç farklı kaynaktan elde edilen notların, özünü korumakla birlikte tıpatıp birbiriyle aynı olmadığı görülmektedir. Buradan da hocanın yıllara göre ders notlarına bazı ekleme veya çıkarmalar yaptığı anlaşılmaktadır.

2) Seyfi Arkan'ın GSA'da Kentsel Tasarım Olgusunun Temellerinin Atılmasındaki Rolü

Her üç kaynaklı ders notlarında da eğitimci Seyfi Arkan'ın, mimarlık öğrencilerini şehirciliğin farklı ölçekli ve içerikli konularıyla karşılaştırmakla kalmayıp, planlama ve mimarlık arasında ilişkilenebilecek bir ara ölçek tanımlamaya çalıştığı da görülebilmektedir. Bu ara ölçeğin kentsel tasarım olarak adlandırılması sonraki yıllarda gündeme gelse de, kentsel tasarımın içerik olarak bu yıllarda akademide bahis

konusu olduğu aşikârdır. Nitekim Arkan'ın teorik konuları şemalaştırıp tahtaya çizerek anlatması, öğrencilerin bu çizimleri ve anlatımları kendi defterlerine not etmelerini sağlayıp ardından kontrol etmesiyle şemalaştırma becerisini kazandırması ve o yıllar için çok erken sayılabilecek kamusal alan-özel alan konularını gündeme getirmesiyle kentsel tasarım olgusunun o yıllara özgü belirtilerini göstermektedir.

Bu düşünceyi destekleyen bir başka saptama; Ali Cengizkan'ın "Adana ve Kocaeli'nde Kentsel Tasarım: Jansen ve Arkan Hem Mimarlık, Hem Kent Düşünüyor" başlıklı yazısında da görülmektedir.⁴³ Cengizkan; mimarlık ve kent planlama disiplinlerinin tarihini yazarken, bu iki disiplinin karşılıklı paslaşma ve paylaşım içeren iletişimin temelinde, her iki pratiğin bütünleşmesine vurgu yaparak bu bağlamda Jansen ve Arkan'ın yollarının Adana ve Kocaeli'nde kesiştiğini belirtir. Jansen'in burada bir plancı olarak hazırladığı Adana Atatürk Parkı planında önerdiği şehir oteli ve gazino lekelerinin, bir mimar olarak Seyfi Arkan'ın projelendirdiği mimari projelerle örtüştüğünü belirterek şehir planlama ile mimari tasarım arasındaki diyaloga çok iyi bir örnek olduğunu söyler. Yine aynı metinde kendi yorumunu, U. Tanyeli'nin şehir plancısı ile mimar arasındaki ilişkinin, iki aktör arasındaki uyum ve dayanışma olabileceği kadar, usta ile çırak, ya da hoca ile öğrenci arasındaki bir haberleşme ve paslaşma olabileceği düşüncesiyle destekler. Bir başka örnek olan Kocaeli halkevi binasında da; Arkan'ın Jansen'in plan kararıyla uyum içinde, o kararı geliştirmeye yönelik adımlar attığını, özellikle kamusal bir sahil şeridinin düzenlenmesinde öncü rol oynadığını belirtir. Bu mesleki uzlaşma ve dayanışmaların, hem mimarlık alanı içinde ayrılmaya başlayan ve daha sonra bir uzmanlık alanı olacak kentsel tasarımın filizlenme belirtilerini, hem de iki mesleğin birlikte üretim yapabilme ortamını gösterdiğini ifade eder.⁴⁴

Görüldüğü gibi donanımlı bir mesleki formasyona sahip Seyfi Arkan'ın hiç şüphesiz bu deneyimleriyle öğrencilerine gerek şehircilik dersi ve gerek mimari proje atölyelerinde kentsel tasarım düşüncesini taşıdığı ve mimarlık eğitimi içinde içselleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3) Seyfi Arkan'ın İmar Planları Yapma Deneyiminin Mimarlık Eğitimindeki Etkileri

Arkan'ın akademide 31 yıl verdiği şehircilik dersleriyle eş zamanlı olarak, kendi ofisinde birçok yerin imar planını yapmış olmasının kendisinin bir mimar kadar planlama konusundaki yetkinliğini de gösterir. Arkan'ın Türkiye'nin farklı yerleşmeleri için 1938-56 yılları arasında yoğun bir biçimde imar planı/mevzi imar planı/ucuz evler mahallesi planlaması/işçi evleri planlaması/oto sanatkarları sitesi ve atölyeleri

gibi imar etkinlikleri içinde olduğu görülür:

İmar Planları

- Konya-Aksaray (1938-39)
- Urfa- Birecik (1938-39)
- Urfa-Siverek (1939-43)
- Balıkesir-Edincik (1939-43)
- Gaziantep-Nizip (1942-43)
- Balıkesir-Bandırma (1942-45)
- Yozgat (1943-46)
- Kırklareli (1943-46)
- Manisa-Kula (1948-49)
- Karadeniz Ereğlisi (1944)

Mevzi İmar Planları

- Zonguldak Üzülmüş Kömür Havzası (1934-36) Amele evleri mahallesi umumi planı
- Zonguldak Kozlu-Kılıç-İncirharmanı (1935-37) Amele evleri mahallesi umumi planı
- Kadıköy Koşuyolu (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Üsküdar Selâmsız (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Üsküdar Nakkaşbaba (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Beyoğlu Darülaceze (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Emirgan Üstü İstinye (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Florya (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Paşabahçe Ucuz Evler Siteleri (1955, İstanbul Belediyesi Mesken Planlama Müdürlüğü'nde)
- Oto Sanatkârları Sitesi ve Atölyeleri (1956)

Ayrıca 1933-53 yılları arasında “Şehircilik”, “Şehircilik Elemanları”, “Bugünkü ve Yarınki Türk Köyleri ve Gelişmeleri” konularında üç önemli rapor hazırladığı bilinmektedir.⁴⁵

nebilmektedir.⁴⁶ Kentsel tasarım ölçeğindeki bu özellikli yaklaşımının gerek kendi ofisinde çalışan öğrencileri üzerinde, gerekse verdiği şehircilik dersindeki içerikte etkili olduğu düşünülmektedir.

Mehmet Ali Handan (1915-1990); şehircilik mimari ürünle biter...

1938 yılında Bruno Taut'un Mimari Şubesi şefi olduğu dönemde Akademiyi bitiren Mehmet Ali Handan, S.H.Eldem'in yönettiği mimari proje atölyesine asistan olarak girdikten kısa bir süre sonra 1939 yılında yurtdışına giderek önce Berlin, daha sonra Paris'te Auguste Perret'nin yanında çalışmış ve 1941 yılında Akademi'ye geri dönmüştür. 1950 yılında Gustav Oelsner'in akademideki şehircilik dersinden ayrılması üzerine, Seyfi Arkan şehircilik-I dersini verirken, kendisi de şehircilik-II dersini vermek üzere görevlendirilmiş, bu derste kentin işlevleri ve planlamasını anlatırken; kavşak çözümleri, meydan düzenlemeleri ile ilgili şematik çözüm örnekleri göstermiştir. Prost'un İstanbul planlama çalışmalarında yardımcı olarak çalışmış, İstanbul İmar Komisyonu'nda Emin Onat, Mukbil Gökdoğan ve Kemal Ahmet Arû ile birlikte görev almıştır. Ayrıca başka bir ekiple kurdukları mimarlık-şehircilik bürosunda yarışma projeleri, Tekirdağ ve Isparta illerinin imar planlarını hazırlamışlar, diğer büyük kapsamlı projeler olarak da Eskişehir Otogar Projesi, İstanbul Sheraton Otel projesini yapmışlardır. Handan'ın ne yazık ki; mimarlık ve şehircilik konularında yayını bulunmamaktadır. Kendisini yakından tanıyan meslektaşları, onun şehirciliğin mimari ürünle sonuçlandığı yaklaşımının, Arseven'in anlayış ve yaklaşımını yansıttığını belirtmektedirler.⁴⁷

Henri Prost (1874-1959)'un GSA'da verdiği şehircilik konferansları...

1936 yılında İstanbul planlamasını yapmak üzere İstanbul'a gelen Prost 15 yıl boyunca kaldığı İstanbul'da; belediye'deki çalışmalarının yanı sıra 1941-1943 yılları arasında GSA'da daha çok konferanslar biçiminde şehircilik dersleri vermiştir. Henri Prost'un Belediye'de bulunduğu sırada, 1941 yılında mezun olduğu GSA'da asistan olarak göreve başlayan Feridun Akozan'ın aynı zamanda İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde Henri Prost'un yardımcısı olarak çalışması⁴⁸, zaman zaman akademi-belediye arasındaki ilişkilere bir örnek oluşturur. 1951 yılında Türkiye'den ayrılan Prost, 1957 yılında İstanbul Valisi Başkanlığında oluşturulan Şehircilik Komitesi tarafından yeniden İstanbul'a davet edilmiş, İstanbul'da planlama eyleminin bölgeye yayılmasını ve bunun da ülke düzenleme çerçevesinde yapılmasını önerdiği, İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluşu çalışmalarına katkısı olduğu bilinmektedir.⁴⁹

Şekil 8. Shütte'nin İstanbul'da bulunduğu sıralardaki fotoğraflar (sol ve orta), 2019 tarihli hakkında yayımlanmış olan bir kitap (sağ).

Bu çalışmaların bir kısmında örneğin Balıkesir – Edincik imar planı, Koşuyolu ve Üsküdar-Selâmsız Ucuz Evler Mahallesi mevzi imar planlarında görülebileceği gibi, bu tavrının bir taraftan toplumsal mimar yanını gösterirken, öte yandan o dönemin bir imar planlama yaklaşımı olarak da gerekli görüldüğünde kentin özellikli alanları için 1/500 kentsel tasarım ölçeğinde daha detaylı çalışmalar yapıldığı izle-

Wilhelm Shütte (1900-1968)

Holzmeister'in asistanı olarak GSA'da 1938-1946 yılları arasında bulunan Wilhelm Schütte'nin⁵⁰ şehircilik derslerine bir süre katkı oluşturduğu belirtilse de, ne yazık ki konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. "Shütte Arkitekt dergisindeki birçok makalede, örneğin deprem bölgelerinde yapı tarzı gibi *kentsel tasarım* meseleleri üzerine düşüncelerini aktarmıştır."⁵¹ Shütte'nin yayımladığı diğer makaleleri, hocası Theodor Fischer, Adolf Loos ve Karl Friedrich Schinkel üzerinedir. Yaşadığı şehir Münih'ten sonra Frankfurt, Moskova, İstanbul ve en sonunda döndüğü kent Viyana'da mimar eşi Margarete Shütte-Lihotzky ile birlikte yaşamış olduğu bilinmektedir. Hakkında 2019 yılında yayımlanmış bir kitap, bu hareketli kariyerine odaklanmıştır.⁵² (Şekil 8)

Gustav Oelsner (1879-1956)

Esas olarak Yüksek Mühendis Mektebi'nde (İTÜ) Şehircilik dersleri veren Gustav Oelsner, bu okulun üniversiteye dönüşümünde Şehircilik kürsüsünü kurarak bir süre görev yapmıştır. GSA'da ise 1942-50 yıllarında Şehircilik derslerine gelmiş ve 1944 yılına kadar Kemal Ahmet Arû kendisine asistanlık yapmıştır. Arû'nun ayrılmasıyla Ahmet Suphi Tevetoğlu, Oelsner'in tercüman asistanı olmuş, 1950'den 1951'e kadar (3 ay) Oelsner'in okuttuğu programı sürdürmüştür. 1950 yılında Oelsner, Hamburg planlaması için Almanya'ya geri dönünce Tevetoğlu, Oelsner'in programını bir yıl devam ettirmiştir. Oelsner'in gerek İTÜ, gerek GSA'da bulunduğu yıllarda şehircilikle ilgili çalışmalara yenilik getirmiş, şehirlerin sorunlarını gerçekçi bir yaklaşımla inceleme fikrini yerleştirmiştir.⁵³

Kemal Ahmet Arû (1912-2005)

1937 yılında Egli'nin yürüttüğü reform programının ilk mezunlarından olan ve şehircilik dersini Celâl Esad Arseven ve Seyfi Arkan'dan alan Kemal Ahmet Arû GSA'dan mezun olduktan sonra Yüksek Mühendis Mektebi'nde Oelsner'in asistanı olarak çalışmaya başlamış ve yine Oelsner'e asistanlık yapmak üzere GSA'ya şehircilik dersi için gelmiş, daha sonra aralıklarla 1943-1946, 1967-1981, 1983-2003 yıllarında GSA ve MSGSÜ'de hizmet vermiştir. 1967 yılında Tarık Carım'ın Şehircilik Uygulama Atölyesi'nden ayrılması üzerine, Mehmet Ali Handan'ın önerisi ve davetiyle Y.Mimarlık Bölümü Şehircilik Uygulama Atölyesi'ne yeniden gelmiştir. Arû'nun verdiği şehircilik dersleri dışında, 1975 yılında Akademi'de başlatılan Şehircilik Hareketi'ni ve Akademi Şehircilik Araştırma Enstitüsü kuruluşunu destekleyerek, Enstitü'nün ikinci başkanı olmuştur. Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi Başkanlık Sekreteriyasının da Akademide kurulmasını desteklemiş, bu kapsamda sürdürülen kolokyum ve kongreler düzeni içinde yer almış-

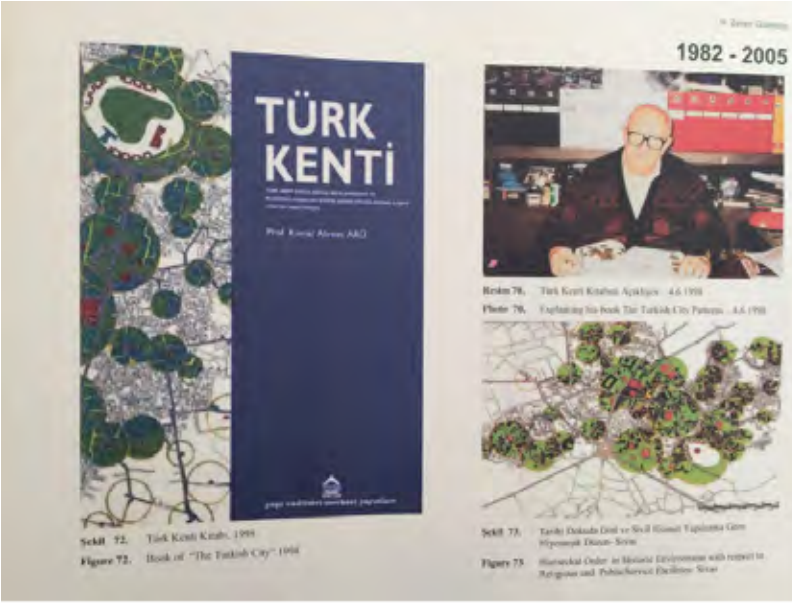
tır⁵⁴.

K.A.Arû'nun, mesleki uygulamaları içinde mimarlık uygulamalarından çok, hazırladığı imar planları, çevre düzeni planlaması, kampüs planlamaları, toplu konut yerleşmeleri, sahil şeridi / kültür park düzenlemelerinin önemli bir yeri vardır⁵⁵:

- 1944 İsparta İmar Planı
- 1945 Kayseri İmar Planı
- 1945 Ödemiş İmar Planı
- 1946 Tekirdağ İmar Planı
- 1946 Söke İmar Planı
- 1946 Malkara İmar Planı
- 1947 Babaeski İmar Planı
- 1947 Bandırma İmar Planı
- 1947 Gönen İmar Planı
- 1947 Finike İmar Planı
- 1947 Burdur İmar Planı
- 1947 Serik İmar Planı
- 1947 Biga İmar Planı
- 1947 Tokat İmar Planı
- 1947 Kars İmar Planı
- 1947 Turhal İmar Planı
- 1947 Levent İşçi Mahallesi Projelendirmesi
- 1948 Gaziantep İmar Planı
- 1950-1960 1.2.3.4. Levent Mahalleleri Projelendirmeleri
- 1950-1960 Koşuyolu Mahallesi Projelendirmesi
- 1951 Etiler Şeker Sitesi Yapı Kooperatifi
- 1952 İzmir Planı Yarışması Birincilik Ödülü
- 1970 Tavşanlı İmar Planı (Emin Canpolat ile)
- 1970 İTÜ Ayazağa Kampüsü Planlaması
- 1971 Diyarbakır Dicle Üniversitesi Kampüsü Planlaması
- 1977-1983 Urfa Ziraat Fakültesi Kampüsü Planlaması
- 1970'ler Kağıthane Kültür Parkı Planlaması
- 1980 Florya Sahil Şeridi Turistik Amaçlı Yerleşme Düzeni
- 1982 İskenderun Çevre Düzeni ve Nazım Plan Araştırması

Rebiî Gorbon ile birlikte 1947 yılında başlayan İstanbul'daki ilk toplu konut örneği olan Levent İşçi Mahallesi projelendirmesi işi, öncü bir çalışmayı ve uygulamayı oluşturur.

Çalışmaları arasında Şehircilik ile ilgili konular daima ön planda olmuştur. Hazırladığı kitaplar arasında, *İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupa'sında Mesken Problemi*, İstanbul Matbaacılık 1950, *Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1955 (Gündüz Özdeş ile birlikte), *Yayalar Taşıtlar Şehir Dokusunda Yeni Ulaştırma Düzenleri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1963, *Şehircilik Konferansları 1965-1966 Yaz Yarıyılı*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları, İstanbul 1972, *Şehircilik Enstitüsü Dergileri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1969-1970, *Karachi Metropolitan Bölge Master Planı Raporu*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü 1973, *Türk Kenti Türk Kent Dokularının İnce-*

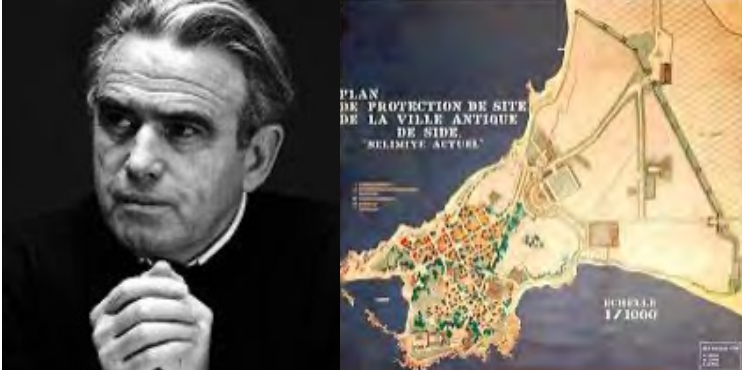

Şekil 9. Kemal Ahmet Aru'nun Türk Kenti Kitabı

Kaynak: *Türk Kenti Türk Kent Dokularının İncelenmesi ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1998.*

lenmesi ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1998, Kemal Ahmet Aru Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2001.

K.A.Aru'nun 1943-1946, 1967-1981, 1983-2003 yıllarında GSA ve MSGSÜ'de şehircilik kürsüsü ve bölümüyle sürdürdüğü ilişkinin, kentsel tasarım olgusunun kurum içinde gelişmesinde çok önemli katkısı olmuştur (Şekil 9).⁵⁶

Şekil 10. Uluslararası Side ve Çevresi Turizm Planlama Yarışması Birincilik Ödülü (Mehmet Çubuk ve Nihat Güner ile)

Tarık Carım (1923-1990)

Mimarlık eğitimini Paris'te Ecole Nationale des Beaux-Arts'da, Şehircilik eğitimini Paris Şehircilik Enstitüsü'nde 1955'de tamamlayan Carım, mekânların algılanmasında yeni yorum, teknik ve yöntem geliştirmiş⁵⁷, Le Corbusier ve Jean Prouvé'nin yanında çalışmıştır. Bauhaus ekolünü benimseyen Group Espace'ın etkisinde kalan Hadi Bara ve İlhan Koman'la birlikte Türkiye'de Grup Espas'ı kurmuşlardır. Kuramsal çalışmalara yoğunlaşan ekip, plastik sanatların sentezi konusu üzerinde durmaktaydılar. Çok çeşitli ölçeklerde ve konularda çalışan Carım,

1961 yılında Doğu Marmara Bölge Planlama Bürosu Müdürüken kendisini GSA'ne Utarit İzgi davet etmiş ve Şehircilik Uygulama Atölyesi'nde görev almıştı (1960-1966). Carım, İstanbul'un sorunlu bölgeleri üzerinde öğrenci gruplarına analitik çalışmalar yaptırmış, planlama sistematiğini Doğu Marmara Bölge Planlama örneği üzerinde kurmuş, bu çalışmalarda ekip çalışmasını ve böyle bir ekip içinde mimarın üstlenebileceği rolü derslerinde vurgulamıştır. Hem Paris Şehircilik Enstitüsü'nde yaptığı tezin konusu hem de görev aldığı Birleşmiş Milletler Örgütü'nde uygulanan yeni yaklaşımda kentsel tasarım yöntemi ve tekniğiyle ilgili dersler, konferanslar vermesi için daha sonraki dönemlerde de davet edilmişti. Akademide bulunduğu iki farklı dönemde analitik şehircilik ve kentsel tasarım eğitiminin gelişmesine katkı sağlamıştır.⁵⁸

Ersen Gürsel (1939-)

GSA Yüksek Mimarlık Bölümü'nü 1962'de bitirdikten sonra aynı yıl Mehmet Ali Handan Mimari Proje Atölyesi'ne sınavla asistan olarak giren Ersen Gürsel, aynı zamanda Seyfi Arkan'ın Şehircilik I ve Mehmet Ali Handan'ın Şehircilik II derslerinde görev almış, 1966-67 yıllarında İspanya'da bulunmuş, Şehircilik Kürsü'sünde 1963 ile 1973 yılları arasında asistanlık görevini sürdürmüştür.⁵⁹ Mesleki kariyeri çerçevesinde gerçekleştirdiği mimari proje ve uygulamalarının yanı sıra; birçok yerleşim yerinin şehir planlaması ve kapsamlı programı olan kentsel tasarım projeleri, çevre düzenleme projeleri ve büyük ölçekli mimari projeler ile yarışma projeleri gerçekleştirmiştir: (Şekil 10)

- 1963-67 Çal, Devrekani, Yalova İmar Planları
- 1969 Uluslararası Side ve Çevresi Turizm Planlama Yarışması- Birincilik Ödülü (Mehmet Çubuk, Ersen Gürsel, Nihat Güner ile)
- 1974 Adana Karataş Turizm Planlaması Yarışma Projesi - Birincilik Ödülü
- 1977 Haliç ve Çevresi Master Planı ve Uygulama Programı (Mehmet Çubuk, Haydar Karabey ile)
- 1978-80 Sultanahmet ve Çevre Düzenleme Projesi
- 1980 İstanbul Florya Kıyı Düzeni ve Turistik Tesisler Projesi
- 1981 Kariye Camii ve Çevresi Tarihi Düzenleme Çalışmaları
- 1986 Bodrum, Bitez-Yahşi-Ortakent İmar Planı (Haydar Karabey, Betül Sayın, Oya Erar, Gönül Şahin, Orhan Demir, Yücel Ünal ile)
- 1988 İstanbul Yeşilyurt – Yeşilköy Sahil Düzenlemesi,
- 2002 İzmir Konak Meydanı Düzenlemesi (Haluk Erar ile)
- 2005 Fethiye – Göcek Merkez Meydan Düzenleme Projesi
- 2005 Yalova Fatih Caddesi ve Sahil Alanı Düzenlemesi (Korhan Kalaycıoğlu ile)
- 2010 Bodrum Gümbet Meydan ve Çevresi düzenlemesi

- 2010 – 2014 Bodrum Çevre Düzenlemesi
 - 2015 Kastamonu Nasrullah Camii ve Çevresi Projesi (Oya Erar ile)
 - 2015 Ayvalık Kırlangıç Sit Alanı, Sosyal, Kültürel rekreasyon amacı projesi (Oya Erar ile)
- Ersen Gürsel Şehircilik Kürsüsü'nde bulunduğu dönem içinde; şehircilik ölçeğinin mimarlık eğitiminde önemsenmesine, planlama ve mimarlık alanındaki mesleki deneyimleriyle bu iki alan arasında köprü oluşturacak kentsel tasarım olgusunun gelişimine katkıda bulunmuştur. Gürsel için; editörlüğünü N. Müge Cengizkan ile Gizem Albayrak'ın yaptığı, *Yere Ait: Ersen Gürsel Mimarlığı* isimli kitap 2017 yılında Mimarlar Odası tarafından yayımlanmıştır.

Mehmet Çubuk (1935-)

1955-1961 yıllarında GSA'da eğitim alan ve 1961'de mezun olur olmaz İstanbul Belediyesi'nde uzmanlar olarak Turgut Cansever, Tuğrul Akçura ve Tarık Carım'ın bulunduğu Metropolitan Planlama Bürosunda çalışmaya başlayan Çubuk; 1962'de bakanlık bursuyla Paris'e giderek Sorbonne Üniversitesi Beşerî Bilimler Fakültesi Şehircilik Enstitüsü'nde Şehircilik uzmanlık eğitimini tamamlamış, ardından 1966'da GSA'nda Şehircilik Dersine asistan olarak atanmıştır. Çubuk; kendisinin şehirciliğe ve akademik hayata yönelmesinde Utarit İzgi'nin büyük bir rolü olduğunu belirtir.⁶⁰

Çubuk'un Paris'te bulunduğu sırada Ecole Nationale des Beaux-Arts'da Tony Garnier şehircilik seminerlerine devam etmesi, André Gutton ve Robert Auzelle'in yürüttüğü çalışma ekibi içinde olması, kentsel alanlardaki sorunlarla ilgili yöntem, teknik ve düşünce geliştirme, proje analizleri, alternatif çözümler arama daha sonra Akademi'de gerçekleştireceği eğitim faaliyetlerinin ana fikrini oluşturacaktır.

Çubuk'un asistanlığa başladığı 1966'da Seyfi Arkan'ın vefat etmesi üzerine Mehmet Ali Handan'ın yürüttüğü Şehircilik I - II derslerini ve Tarık Carım'ın yürüttüğü Şehircilik Atölyesi'ni, diğer asistan Ersen Gürsel ile birlikte asiste etmeye başlamıştır. Bu ikilinin daha sonraki yıllarda birlikte girdikleri ve ödül aldıkları yarışmalar⁶¹ ile birlikte kurdukları bürolarında elde ettikleri deneyimleri eğitime aktararak, şehircilik eğitiminin geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Birlikte organize ettikleri şehircilik seminerlerinde öğrencileri de organizasyon tarafına katarak daha aktif bir yapıyla birlikte, seminerleri destekleyici alan gezileriyle dinamik bir ortamın oluşmasını sağlamışlardır.

Mehmet Çubuk; GSA ve MSGSÜ'de emekli olduğu 2002 yılına kadar büyük bir varlık göstermiştir. Gerek akademyada, gerek akademya dışında çok farklı ortamlarda şehirciliğin ve kentsel tasarım olgusunun gelişmesi ve kurumsallaşması için büyük bir çaba göster-

Şekil 11. Akademi Tarihinde Kentsel Tasarımın Bir Olgu Ve Yüksek Lisans Programı Olarak Ortaya Çıkmasında Mücadeleci Varlığıyla Ön Plana Çıkan Bir Aktör: Mehmet Çubuk Kaynak: Mehmet Çubuk; *Akademi'de Şehircilik Eğitim Tarihi 1930-2002*, Sis Yayınları, İstanbul, 2012

miştir. Çubuk'un asistan olarak görev aldığı birinci dönem yıllarındaki (1966-1969) çalışmaları; daha sonraki kürsüleşme dönemine doğru giden süreç için adeta yol gösterici bir nitelik taşır. Nitekim bu çabalar; bildirinin kapsamı dışında kalan ve 1969'dan sonraki dönemde yaşanacak olan Şehircilik Araştırma Enstitüsü'nün kurulması, Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi Başkanlık Sekreteryalığı'nı da uzun yıllar Akademi sürdürerek Şehircilik Kolokyumları için farklı platformların oluşturulması, Mimarlık Eğitimi Programı İle Bütünleşik Kentsel Tasarım Uzmanlık Eğitim Modeli'nin oluşturulması gibi eylemlere hazırlık niteliği göstermektedir (Şekil 11).

Sonuç Yerine

Türkiye'de *Şehircilikle* birlikte *Kentsel Tasarım* düşüncesinin köklerinin; MSGSÜ'nün kendine özgü yapısı içinde, eğitim reformunun yapıldığı 1930-1969 yılları arasındaki 39 yıllık süreçte doğmuş ve gelişmiş olduğu ve Türkiye'deki kentsel tasarım ortamının gelişmesine hazırlayıcı bir dönem oluşturduğu görülmüştür. Bu hazırlayıcı dönemle birlikte; sözü edilen aktörlerin aldıkları eğitim ve mesleki pratikler, mimarlık ile daha sonra kurumsallaşacak olan planlama arasında bir köprü oluşturacak kentsel tasarım olgusunu geliştirmiş, daha sonraki yıllarda bu olgunun birçok ortamda varlık göstermesinin tetikleyicisi olmuştur. Nitekim kentsel tasarım; yüksek lisans programı olarak birçok üniversitede kurumsallaşmasının yanı sıra, yarışmalarla da ülke gündemine yerleşmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ilk defa açılmaya başlayan kentsel tasarım yarışmalarında bu kurumun hocalarının hem jüri üyesi olması, hem de yarışmaların içeriğini oluşturması, kentsel tasarım yarışmalarının kurumsallaşmasında da öncü bir rol oynamış olduklarını gösterir.⁶²

Hiç şüphesiz bu süreç, Türkiye'deki diğer akademik çevrelerin varlığıyla gitgide güçlenmekte ve kentlerin yaşam alanlarının niteliklerinin artırılmasında önemli bir alan oluşturmaktadır.

Not: “Şehircilik ve Kentsel Tasarım Olgusunun Tarihsel Kökleri”ni konu edinen bu yazı 1930-1969 yılları arasındaki döneme odaklandı için, bu dönemin hemen ardından gelen 1969-1983 yılları arasındaki ikinci dönem bu yazı kapsamı dışında kalmıştır. Dolayısıyla kentsel tasarımın gerek kurum içinde gerekse kurum dışında gelişmesine büyük katkı koyan Haydar Karabey, Aykut Karaman ve Güzin Yüksel Konuk’un, DGSA Şehircilik Kürsüsü ve MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nün öncüleri olarak ayrı bir araştırma kapsamında ele alınmaları gereklidir. Böylelikle çağdaş kentsel tasarım sürecine getirdikleri kazanımlar, yeni araştırmalar için yol gösterici olacaktır.■

Gülşen Özaydın, Prof. Dr., MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.

Notlar

1: Bu inceleme yazısı, yazarın 25 Mayıs 2023 tarihinde 31. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu -MSGSÜ Sedat Hakkı Eldem Oditoryumu’nda sunmuş olduğu “Sanayi-î Nefise Mektebi’nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesine: Kentsel Tasarım Olgusunun Tarihsel Kökleri” isimli bildiri ile yazarın 25 Aralık 2023 tarihinde MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Koruma Ve Yenileme Bilim Dalı’nın “Cumhuriyetin 100.Yılında Şehircilik Konferansları” bağlamında organize ettiği konferanslar dizisi çerçevesinde MSGSÜ Mim. Fak. Ernst Egli Konferans Salonu’nda sunmuş olduğu “Sanayi-î Nefise Mektebi’nden MSGSÜ’ye Şehircilik Bölümü’nün Tarihsel Kökleri” isimli konferans metinlerini geliştirelimiz halidir.

2: Mehmet Çubuk; *Akademi’de Şehircilik Eğitim Tarihi 1930-2002*, Sis Yayınları, İstanbul, 2012. MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanlığı’nı 1982’den 2002’ye kadar hiç kesintisiz 20 yıl yapmış olan Mehmet Çubuk’un; Akademi’deki Şehircilik Eğitim Tarihi’ni incelediği bu kitabında üç dönem üzerinde durmaktadır. 1930-1969 yılları arasında mimarlık eğitiminde reformist bir müdahalenin yapıldığı ve şehirciliğin hem zorunlu hem de bir seminer dersi olarak müfredat içinde yer aldığı yıllar birinci dönemi; 1969-1982 yılları arasında gelişen kürsüleşme yapısı içinde şehircilik kürsüsünün de aktif olarak yer aldığı yıllar ikinci dönemi; tüm ülkede üniversiteler için bir dönüm noktası oluşturan 1981 yılındaki Yüksek Öğrenim Kanunu ile başlayan süreçle birlikte bölümleşmenin olduğu yıllar da üçüncü dönemi oluşturmaktadır. Bu yazıda şehircilik ve kentsel tasarım olgusunun köklerinin oluştuğu, 1930-1969 yılları arasındaki Yol Göstericiler- Öncüler’le oluşan Birinci Döneme odaklanılmıştır.

3: Albert Malche’nin verdiği rapor doğrultusunda 1933 tarih ve 2252 sayılı çıkarılan kanunla, 1933’te İstanbul Dârülfünunu kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuş, Almanya’dan göç ederek Türkiye’ye gelen hocalar üniversite anlayışının yerleşmesinde etkileri olmuş, üniversite, fakülte, rektör gibi kavramlar 1933’teki reform hareketiyle oluşmuştur. Almanya’dan gelen hocalarla ilgili detaylı bir araştırma için bkz.: Selman Yaşar; *1933 Üniversite Reformu Sürecinde Ankara’da Görevli Alman Uzmanlar ve Yaptıkları Çalışmalar*, İKSAD Yayınları, Ankara 2021

4: Bernd Nicolai; *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye’de (1925-1955)*, Çev.Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.141. Reformlarla ilişkili tüm planların uygulamaya geçirilmesinin, yaklaşık 1933’den itibaren Yüksek Öğretim ve Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü’nde bulunan Cevat Dursunoğlu’na bağlı olduğu ve bu yıllarda projelerle

ilgili kararlar üzerinde yüksek bürokrasinin oluşturulduğu vurgulanmıştır.

5: Egli’nin asistanları olan Sedat Hakkı Eldem ile Arif Hikmet Holtay, her ne kadar doğrudan şehircilik dersi vermemiş olsalar da, akademiye şehircilik kültürünün oluşmasına katkıda buldukları düşünülmektedir. Egli’nin genç asistanı Sedat Hakkı Eldem’i geleneksel Türk Evi ile ilgili yapısal kayıtlar ve sistematik analizler yapmak üzere görevlendirmiş olduğu bilinmektedir. Böylelikle Sedat Hakkı Eldem’in Türk Evi konut mimarlığı üzerine yapacağı geniş çaplı bir yayının zemini hazırlanmıştır. Ayrıca; Arif Hikmet Holtay’ın da, hem tasarım atölyesinde hem de “kentsel tasarım derslerinde” Egli’nin hedeflediklerini uygulamaya koyduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, Egli’nin uyguladığı farklı yönelimlerin akademinin bu iki genç asistanının hem proje atölyelerindeki yaklaşımlarında, hem eğitimle paralel biçimde yürüttükleri akademik ve mesleki uygulamaları üzerinde etkili olduğu kanaatine varılmıştır. Bu konu ile ilgili daha detaylı açıklama, bir sonraki başlık altında yapılacaktır.

6: Demir; Ataman Demir; *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi’nde Yabancı Hocalar “Philipp Gint-her’den (1929) – (1958) Kurt Erdmann’a Kadar”*, MSGSÜ, İstanbul, 2008, s.25.

7: Nicolai, a.g.e. s.54.

8: Neslinur Hızlı, Nezih R. Aysel, “Ernst Egli’nin Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Eğitimi Reformu Çalışmaları”, *Ernst A. Egli, Türkiye’ye Katkılar-Yerel Yorumlar-Eğitimde Program-Pratiğin Muhasebesi*, Editörler:Ali Cengizkan, Selda Bancı, N.Müge Cengizkan, TMMOB Mim. Odası Yayınları, Ankara 2017 s.75-84.

9: İlhan Tekeli, *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.109. Tekeli, ayrıca Egli’nin daha sonraki yıllarda Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünde ders verirken memleket planlaması konusunda, *Şehirciliğin ve Memleket Planlamasının Esasları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1957, künyeli bir kitap yayımladığını belirtir.

10: Murat Erdal Dere; *Türk Modernleşmesi ve Mimarimiz – Erken Cumhuriyet Mimarisini Ernst Egli Üzerinden Okumak*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2021, s.132-133. Dere’nin bu kitabı, Egli üzerine yaptığı doktora tezinin kitaplaştırılmış halidir.

11: Dere; a.g.e. s.132. Egli’nin ödül aldığı yarışmalardan ilki Osmanlılar Dönemi’nde Belgrad’ı savunmak için toplanın yerleştirildiği Topçu Dere Kalesi, ikincisi 1926’da Macaristan’ın Esseg kenti için düzenlenen bir yarışma olarak belirtilmektedir.

12: Dere; a.g.e. s.140-153. Egli’nin gerçekleştirdiği imar planları; Niğde (1936-40), Samsun (1939-41), Balıkesir (1940-41), Edirne (1940), Denizli ve Denizli’nin ilçeleri (1939): Kızılcaölük, Çal, Tavas, Kale Tavas, Çivril, Yeşil Yayla’dır.

13: Dere; a.g.e. s.133. Egli, “Şehirlerin Tarihi *Geschichte des Stadtebaues* isimli kitabında şehir fikri üzerine; *Şehir canlı bir organizmadır, belirli bir yerde ve şekilde büyür. *Şehrin silüetinden doğayı çıkarmamız ne hakkımızdır, ne de görevimizdir. *Şehir planlarının bilincinin artması ve doğa koşullarının da imkânıyla şehrin düzeni üst bir ifadeye bürünür. Böylelikle etkileyici bir silüet ortaya çıkar. *Şehri, içinde yaşayanların vakit geçirdikleri bir mekân olarak algılamak yerine, dünyaya ve insana hizmet eden, nesillerin beden ve ruhlarını kendi evinde hissettikleri bir mekân olarak görüldüğünde ancak onu iyi ve hakiki bir şehir olarak niteleriz.” demektedir.

14: Tekeli, a.g.e. s.98. Tekeli, 1933-1945 yılları arasında Türkiye’deki kent planlarının karmaşıklık düzeylerine göre beş farklı düzeyde yapıldığını, bunların 1.Mahalle (siedlung), 2.Köy, 3.Eskiden var olan kentler, 4.Yeni kentler, 5. Bölge planları olduğunu belirtir. Mahalle planlamasının

1930'lar sonrasındaki gelişmelerin ortaya çıkardığı gereksinimlerden doğduğunu, konutların teker teker yapılması yerine, belirli bir örgütlenme içinde çok sayıda ve bir elden yapılması gereksinimi ile ortaya çıkınca mahalle planlarının yapılmaya başladığını söyler.

15: Sedad Hakkı Eldem, uzun yıllara yayılan bu araştırmasını “*Türk Evi Plan Tipleri*”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1.Baskı 1954, 2.Baskı 1968 olarak İTÜ’de basılmasını sağlamıştır. Kitabın 1954 baskısının önsözünde Eldem; bu etüdün 1940 yılında GSA Millî Mimarî çalışması olarak tamamlandığını, fakat o zamandan beri çeşitli nedenlerden dolayı bu çalışmanın yayımlanamadığını, Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi’nin dostane ilgisi sayesinde basılabildiğini, Türk evinin incelenmesinde plan tiplerinin ele alındığını ve bunun için büyük miktarda dokümandan istifade edildiğini, planların bir kısmının GSA Millî Mimarî seminerinde yetişmiş olan genç mimarlar tarafından, diğerlerinin ise kendisi tarafından yapıldığını, planların 400 yıllık bir devre karşılık gelen Osmanlı Türk sivil mimarisini çerçevesinde kaldığını belirtmektedir.

16: Aykut Köksal; “Cumhuriyet Mimarlığı ve Sedad Hakkı Eldem”, *Anlamın Sınırı*, Arketon Yayınları, İstanbul, 2022, s.47.

17: Bülent Tanju, Uğur Tanyeli (Editörler), Sedad Hakkı Eldem Bir Katalog Denemesi, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2009.

18: Egli’nin konut yerleşmelerinin düzenlenmesi için önerdiği hiyerarşik yerleşme büyüklüklerini (konut, konut grubu, küçük komşuluk, komşuluk, semt) GSA’da verdiği şehircilik derslerinde kullanmış, daha sonra bu norm günümüze kadar geçerliliğini korumuştur. Egli’den sonraki yıllarda İrfan Bayhan’ın da, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi’nde 1969 yılında, “yüksek dereceli meslek okulları, plâncılar ve Belediyeler için şehircilik konularını kapsayan bir el kitabı” olarak hazırladığı kitapta, bu şemaya yer verdiğini görüyoruz. Bu durum Bayhan’ın hem Alman Ekolünden gelmesi nedeniyle Egli’den haberdar olduğunu, hem de Egli’nin Türkiye’de tanınırlığını göstermektedir.

19: Ölümünden 1 yıl sonra 1972 yılında Semavi Eyice, Arseven hakkında kapsamlı bir yazı yazmıştır. Semavi Eyice, Celâl Esad Arseven (1875-1971) *Bellekten Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: Nisan 1972, Cilt 36 Sayı 142, s.173-201.

20: Şehircilik dersinin ilk olarak Celâl Esad Arseven tarafından 1924 yılından 1941 yılına kadar, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde verilmiş olduğunu İlhan Tekeli de belirtmektedir. Bkz. *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.105.

21: Camillo Sitte’nin *Der Städte bau nach seinen künstlerischen Grundsätzen*’i (1889) kitabı, Türkçe’ye Janus Yayıncılık tarafından 2020 yılında “Sanatsal İlkelerine Göre Kent İnşa Etmek” ismiyle çevrilerek yayımlanmıştır. Sitte’nin bu kitabının özgün dilinden yapılan diğer bir çevirisinin; Arketon Yayınları tarafından “Sanatsal İlkelerine Göre Şehirlerin İnşası” ismiyle yakın bir tarihte yayımlanacağı bilinmektedir.

22: Arseven; şehircilik kitabının yanı sıra sanat ve mimarlık kitapları da yazmıştır. *Yeni Mimari* kitabının kapağında, isminin altında kendisini “Güzel San’atlar Akademisi Mimari tarihi ve şehircilik muallimi” olarak belirtmiştir. Buradan 1931 yılında GSA’da şehircilik derslerini verdiğini açıkça görülebilmektedir (İstanbul, Ağâh – Sabri Kitaphanesi, 1931).

23: Almanya’daki Badische Soda Fabrikası işçilerine ait bahçeli evler, Fransa’daki Tergnier bahçe şehrinin planını kullanmış olması o dönemin literatürünü çok iyi izlediğini de göstermektedir. Jardin de Tergnier şehri, Aisne senatörü ve aynı zamanda 15 Ağustos 1920 tarihli yeniden yapılanma kooperatifleri yasasının ustası olan Marquis de Lubersa-

c’ın kuzey ağma devretmeyi kabul ettiği tarım arazisi üzerinde işçiler için kurulmuş olan bir bahçeşehir örneğidir.

24: Yangın yerleri ve tarla haline konulan arazide yeni ifrazlara ait proje taslağı, s.291-299.

25: Tekeli, Türkiye’de 1933-1945 döneminde yapılan imar planları ve imar yapımının örgütlenmesi konusunu çok boyutlu ele alırken, dönemin planlamasına hâkim olan değer yargıları içinde tarihi ve doğal değerlere saygılı olmanın bulunduğunu ve bu nedenle de eski ve yeni kent için farklı planlama tutumları olduğunu belirtir. Ancak uygulamada her zaman bu ilkenin işlemediğini de ekler ve Celâl Esad Arseven’i örnek olarak gösterir. “Örneğin Camillo Sitte’nin kitabını çeviren, kendisi bir şehircilik kitabı yazarın Celâl Esad Arseven’in yapmış olduğu Kütahya planının bu ilkelere göre tamamen ters olarak yapılmış, şematik ve çevresine duyarlı olmayan bir plandır” eleştirisinde bulunur. Bkz. İlhan Tekeli, *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.110.

26: Bruno Taut’un 1938 tarihli Mimarî Bilgisi kitabı, *Mimarlık Öğretisi* ismiyle Arketon yayınları tarafından 2021 yılında özgün dilinden yeniden çevrilmiş ve görselleri yeniden ele alınarak yayımlanmıştır. Yine aynı yayınevi tarafından Taut’un diğer kitabı *Şehrin Tacı* 2022 yılında yayımlanmıştır.

27: Günlükler kitabının önsözünde Esra Akcan; “Bruno Taut’un Küresel Adalet ve İklim Adaleti Açısından Süreçlenen Önemi” başlıklı yazısıyla, Bruno Taut’un mesleki duyarlılığını vurgular. *Bruno Taut İstanbul Günlüğü 10.11.1936-13.12.1938*, Çev. Tevfik Turan, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021.

28: Hufeisensiedlung, Berlin’de 1925-33 yıllarında inşa edilmiş bir toplu konut yerleşmesidir. Mimar Bruno Taut, belediye imar müdürü ve mimar Martin Wagner, peyzaj mimarı Leberecht Migge ve Neukölln bahçeleri müdürü Ottokar Wagler tarafından tasarlanmış ve 1986 yılında Unesco tarafından mimari kültürel mirasın korunması altına alınmıştır. Bu yerleşmenin günümüzdeki kullanım işlevini, özgün karakteriyle birlikte devam ettirmiş olduğu görülmektedir.

29: Bernd Nicolai; *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye’de (1925-1955)*, Çev. Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.204.

30: Bernd Nicolai; a.g.e. s.201’de, Bruno Taut’un kendi çalışanları arasında adı geçen Magdeburglu Konrad Rühl’ün Türkiye’ye geliş tarihini 1938 olduğunu ve Wagner’in şehircilik derslerini de sürdürmüş olduğunu belirtir.

31: Bernd Nicolai; *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye’de (1925-1955)*, Çev. Yüksel Pöğün Zander, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, İstanbul, 2011, s.188-189.

32: Tekeli, a.g.e. s.118.

33: Nicolai; a.g.e., s.190

34: Seyfi Arkan için TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi 2008-2010 dönemi içinde Seyfi Arkan’ın Anma Programı çerçevesinde bir dizi etkinlik gerçekleştirmişti. *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012 tarihli kitap bu etkinliklerin bir parçası olarak yayımlanmıştır.

35: İlhan Tekeli, “Seyfi Arkan’ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.15-32. Bu süreçte şehircilik muallimi, urbanizm öğretmeni, urbanizm muallimliği, şehircilik öğretmeni gibi birbirine benzeyen adlandırmalarla unvanını kullanmıştı. O yıllarda Türkiye’de henüz kent planlama eğitimi olmadığı için, çağdaşları olan mimarlar da yaptıkları projelere unvanlarını

çoğu kez “ürbanist mimar” olarak belirtiyorlardı.

36: Esin Boyacıoğlu, “Seyfi Arkan’ın Bruno Taut’un Gün-lüğü’ndeki İzleri”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.85.

37: Tekeli, a.g.e. s.25.

38: Ataman Demir, “Güzel Sanatlar Akademisi’ndeki Belgelerde Seyfi Arkan”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.79. Demir, MSGSÜ Personel Dairesi Arşivi’ndeki kişisel dosyasında yer alan belgeler içinde, 15 Mart 1939 tarihli bir yazıda “harcırah istememek şartıyla” bu talebin GSA Müdürlüğü tarafından uygun bulunduğunu belirtmektedir.

39: Seyfi Arkan, *Seyfi Arkan ve Eserleri:1933-1956*, Türk Himark Plan Yapı Müessesesi, İstanbul, 1956.

40: Özcan Altaban, Ersen Gürsel, “Ders Notları Üzerinden Güzel Sanatlar Akademisi Şehircilik Hocası Olarak Arkan”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.251-268. O dönem akademide öğrenci olan Ersen Gürsel ve Özcan Altaban’ın elde ettikleri iki belgenin değerlendirilmesiyle bu konuya ışık tutulmuş oluyor. Bu belgelerden biri, Özcan Altaban’ın 1959-1960’lardan bu yana arşivinde sakladığı ders notları olup söz konusu değerlendirmenin ilk kısmına kaynaklık etmektedir.

41: Mehmet Çubuk, a.g.e. s.93.

42: Ersen Gürsel, “Ders Notları Defteri”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.269-273. Arkan’ın o yıllarda öğrencisi olan Süreyya Güran’ın 1959-1961 yılları arasında derslerde tuttuğu el yazısı notları, Ersen Gürsel’in sınıf arkadaşı olan Mimar Serpil Sönmez’in kitaplığında bulması ile ortaya çıkmış olup, hem şehircilik dersinin bir öğrenci tarafından nasıl algılandığı, hem de o derse ait belge niteliği olması açısından önem arz ediyor.

43: Ali Cengizkan, “Adana Ve Kocaeli’nde Kentsel Tasarım: Jansen ve Arkan Hem Mimarlık, Hem Kent Düşünüyor”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.137-140.

44: Cengizkan, a.g.e. s.140.

45: Mehmet Çubuk, a.g.e. s.93.

46: Mehmet Rifat Akbulut, Zafer Akay, “Halk İçin Tasarlamak: Seyfi Arkan’ın Şehirciliği ve ‘Ucuz Konut’ Projeleri”, *Modernist Açılımda Bir Öncü Seyfi Arkan Mimarlık-Değişim-Özerklik*, Editörler: Ali Cengizkan, A.Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Ankara, 2012, s.231-248.

47: Çubuk; *Akademi’de Şehircilik Eğitim Tarihi 1930-2002*, Sis Yayınları, İstanbul, 2012, s.95.

48: Ahmet Öner Gezgin (Editör), *Akademi’ye Tanıklık 2, Güzel Sanatlar Akademisi’ne Bakışlar*, içinde Feridun Akozan’la yapılan söyleşi bölümü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s.21

49: Çubuk, a.g.e., s.87.

50: Gezgin, a.g.e., s.23. Feridun Akozan kendisi ile yapılan söyleşide, yabancı hocalardan Holzmeister’in asistanı olarak Shütte’den bahsederken, kendisinin ters bir adam olduğunu, pek anlamadığını, Shütte’nin az bildiği Fransızca’sıyla iletişim kurabildiklerini belirtmiştir.

51: Nicolai; a.g.e., s.242.

52: ÖGFA und Ute Waditschatka, *Wilhelm Schütte Architekt. Frankfurt – Moskau – Istanbul – Wien* Buchgestal-

tung; Gerda Wimmer, Parks Books, Zürich 2019.

53: Çubuk, a.g.e., s.88.

54: Çubuk, a.g.e., s.102.

55: Nuran Zeren Gülersoy, Turgay Kerem Koramaz (Editörler), *Kemal Ahmet Arû Kentsel Planlama ve Kentsel Tasarım*, Doğumunun 100.Yılına Anma Etkinlikleri, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s.49.

56: Daha sonraki yıllarda Kemal Ahmet Arû başkanlığında 1985’de, MSGSÜ Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nde o dönemin bölüm başkanı Mehmet Çubuk, kentsel tasarım uzmanları Güzin Konuk, Aykut Karaman ve bölümün kentsel tasarım bilim dalında uzmanlaşmakta olan araştırma görevlileri ile birlikte, “Kentsel Tasarım Ölçeği’nde Beyoğlu’nun Restorasyonu Projesi” hazırlanmış, hem eğitim ortamında hem de Beyoğlu Güzelleştirme Derneği’nde de tartışılarak, kentsel tasarım yaklaşımının geliştirilmesi ile ilgili geniş katımlı bir platform oluşturulmuştu.

57: Carım’ın, Ecole Nationale des Beaux-Arts Paris Şehircilik Enstitüsü’nde 1955 yılında Prof. Robert Auzelle’in yönetiminde yaptığı doktora tezinin konusu; “Les Vides dans L’Art Urbain” (Kentsel Sanatta Boşluk Kavramı).

58: Çubuk, a.g.e., s.101-102.

59: Çubuk, a.g.e., s.100.

60: Çubuk, a.g.e., s. 96.

61: 1969’da Birincilik Ödülü aldıkları Uluslararası Side ve Çevresi Turizm Planlama Yarışması (Ersen Gürsel ve Nihat Güner ile)

62: Gülşen, Özyayın, “İstanbul’da Kentsel Tasarım Yarışmalarına Bir Bakış”, *Mimarist Dergisi*, Sayı 29 Güz 2008. Bu yarışmaların asli jüri üyeleri arasında bulunan Mehmet Çubuk kentsel tasarımla ilgili düşüncelerini o yıllarda, bu konuda çalışan kürsü arkadaşlarıyla birlikte farklı platformlarda dile getirmiştir. *Mehmet Çubuk - Güzin Yüksel, “Şehircilikte Yeni Bir Disiplin: Kentsel Tasarım/Urban Design – Bir Yaşam Sorunu Olarak Kentsel Tasarım Gerekliği”, 24-25-26 Mayıs 1982, 1. *Ulusal Tasarım Kongresi*, İTÜ Mim. Fak., Planlama ve Kentsel Çevre Oluşumu Üzerine Ortak Bildiriler, MSÜ Mim. Fak. Şehircilik Araştırma Merkezi Yayını, s.39-47. * Mehmet Çubuk - Güzin Yüksel, Haydar Karabey, 1978, “Yapılanmamış Kentsel - Kamusal Dış Mekânlar”, *Yapı Dergisi*, s.30.